

CREATIVITAT, CREDULITAT I EL CONCEPTE DE NATURALESA HUMANA EN NIETZSCHE.

Manuel Villar Pujol

Professor de Filosofia a l'Institut Guillem Catà de Manresa

Encara bullen tres idees en el meu cap després de l'apassionant i agradable lectura del llibre *Sapiens. Una breu història de la humanitat*¹ (2014), de l'historiador israelià Yuval Noah Harari:

1ª El llenguatge humà és l'únic llenguatge amb el que es pot parlar de coses inexistents.

2ª És molt difícil convèncer un mico perquè et doni un plàtan prometent-li que tindrà tots els plàtans que vulgui després de la mort al paradís dels micos.

3ª De la nit al dia els francesos al 1789 deixaren de creure en el dret diví dels reis per creure en la sobirania popular.

Del que sembla desprendre's d'aquestes idees és que la creativitat necessita de la credulitat per aconseguir una certa repercussió. He pensat que seria interessant connectar aquesta conclusió amb el que per a mi constitueix l'eix vertebrador d'una de les primeres obres de Friedrich Nietzsche, *Veritat i mentida en sentit extra-moral*² (1873), el binomi creativitat-credulitat. Aquest binomi apareix en aquesta obra com un tret definidor de la naturalesa humana: "aquest impuls fonamental de l'ésser humà no es pot deixar de banda en cap moment, perquè amb això es deixaria de banda l'ésser humà mateix", escriu Nietzsche sobre la creativitat. I una mica més endavant escriu això sobre la credulitat: "l'ésser humà té una invencible tendència a deixar-se enganyar".

1 HARARI, Y. N., *Sapiens. Una breu història de la humanitat*, edicions 62, Barcelona 2014

2 NIETZSCHE, F., *Sobre veritat i mentida en sentit extramoral*, Editorial Diálogo, València 2000

El text s'inicia presentant l'espècie humana com una criatura força precària i miserable. Comença descrivint la humanitat com si estigués vivint en un estat de somnambulisme continu, d'il·lusió permanent, d'inconsciència quasi patològica. Aquesta espècie creu disposar d'una eina excepcional amb la que ha aconseguit realitzar un descobriment transcendent. La intel·ligència és l'eina, el coneixement, el descobriment. Dominador d'aquests dos elements es veu a si mateixa com la criatura més important de l'univers. I dintre de d'aquesta mena d'inconsciència i d'arrogància compartida apareix el filòsof, que autoproclamant-se portantveu de la totalitat de la seva espècie, tot d'una afirma que "els ulls de l'univers tenen fixada la seva mirada distant sobre les seves obres i pensaments."

Tanmateix, els ulls als que es refereix el filòsof només poden pertànyer a una intel·ligència similar o inferior a l'humana. Els ulls que utilitza Nietzsche per descriure aquest estat tan lamentable, en canvi, pertanyen a una intel·ligència que sempre va dos passos per davant de la humana. Tan sols des d'una intel·ligència, que podem anomenar divina, extraterrestre o marciana, hom pot qualificar d'inconscient i de prepotent l'existència humana, només des d'una perspectiva sobrehumana es pot qüestionar la situació privilegiada del planeta dels humans, el seu provincianisme com a criatura i finalment qualificar al filòsof com el cas més extrem d'inconsciència i arrogància humana.

Tan sols des d'una intel·ligència, que podem anomenar divina, extraterrestre o marciana, hom pot qualificar d'inconscient i de prepotent l'existència humana, només des d'una perspectiva sobrehumana es pot qüestionar la situació privilegiada del planeta dels humans...

La legitimitat d'aquesta estratègia és també qüestionable des del moment en què podem sempre imaginar una altra intel·ligència encara més intel·ligent que la marciana, d'un planeta més enllà del nostre sistema solar o galàxia, que jugui a fer el paper de l'"ull del món", com assenyalà Wittgenstein en el seu moment.

La marcianada no és original de Nietzsche. La tradició literària, abans d'utilitzar l'alienígena, ha emprat infants, estrangers, marginats, bojos, monstres i fins i tot animals per col·locar la humanitat en el seu lloc i criticar la seva vanitat i arrogància. El que compta és saber situar-se en una talaia singular on disposar de la visió distant, completa i imparcial des d'on examinar el que se suposa són les potencialitats mai no realitzades o degenerades de l'espècie humana.

Amb recurs del "marciano", Nietzsche desacredita la presumpta superioritat de la intel·ligència humana tant per conèixer la realitat natural com per fer factible el coneixement d'un mateix. La intel·ligència és generadora d'una boira espessa que més que enterbolir amb un vel fi l'autèntica realitat (la cosa en si kantiana) bloqueja totalment el seu accés ("la naturalesa ha tirat la clau"). La raó humana actua com un surfista sobre les ones de l'oceà embravit o, en paraules de Nietzsche, "l'intel·lecte es limita a lliscar sobre la superfície de les coses". Aleshores de què serveix la raó?

Per a la nostra conservació com a espècie, respon ell mateix. Mantenir-nos en aquest estat de falsa superioritat sembla que procura beneficis biològics (com l'oració, l'autoestima o l'efecte placebo de l'homeopatia). Mancats de les armes biològiques (ullals esmolats o urpes poderoses) més adequades per sobreviure en entorns hostils, en compensació per la seva debilitat, l'humà disposa d'una arma no massa comú. Tot i acceptant que és inapropiada per assolir la veritat, el seu valor es demostra enganyant els competidors d'altres

espècies, enganyant rivals de la mateixa espècie i finalment enganyant-se ell mateix sobre el que ell és i el sentit de la seva existència. Si s'ha de destacar alguna cosa de tot el que s'ha dit fins ara és l'estat d'inconsciència amb la que actua l'ésser humà. El sentit extra-moral de la reflexió nietzscheana el trobem aquí: igual que l'orquídea no sap que enganya els insectes, l'ésser humà no sap que enganya ni que s'està autoenganyant.

Si la intel·ligència ens barra el camí cap al coneixement i és la inconsciència, la ignorància, la mentida l'estat real de la humanitat, Nietzsche es pregunta d'on sorgeix l'impuls cap a la veritat. La resposta és la naturalesa del llenguatge humà.

Tal com ha quedat demostrat, l'humà és un ésser condemnat a viure exiliat de la realitat. Entre la seva raó i la realitat existeix un abisme insalvable. Tanmateix, de tant en tant, la pràctica del surfista proporciona alguna experiència, de vegades buscada, de vegades accidental, que paga la pena ser expressada. Aquestes experiències ocasionals són també aquells moments en què els humans poden apropar-se a la realitat, tot i que de manera tangencial. Són moments en què la sensibilitat reacciona i genera el que Nietzsche anomena metàfora que, després, l'èxit, l'ús continuat i el temps transformaran en paraula. La paraula neix quan la memòria comuna perd de vista el seu origen. Les paraules són filles de l'oblit, afirmaria Nietzsche.

Acabem d'assistir al naixement de la paraula, però encara estem pendents del procés de gestació de la veritat humana. Atesa la inexistència de relacions causals entre raó i realitat, resulta impossible parlar en rigor de veritat, és a dir, de la necessària adequació entre realitat i llenguatge. Tanmateix, fruit del seu enginy, els humans inventen un altre tipus de veritat. Mitjançant un pacte estableixen un vincle polític entre paraules i referents. Per tal d'evitar la discòrdia lingüís-

tica i aconseguir la pau social, sota l'amenaça de sancions greus s'obliga a tothom que utilitzi el mateix significat per a la mateixa paraula. El discurs de la por (l'amenaça d'un caos babèlic) allunya la humanitat cada cop més de l'origen metafòric de les paraules, o el que és el mateix, de la realitat. Quan el llenguatge s'independitza totalment de la realitat, els conceptes prenen el lloc a les coses.

La comoditat, el costum i el pas del temps dissolen les últimes resistències a la fixació política dels significats, fins al punt que les veritats s'acaben integrant a l'inconscient col·lectiu d'aquesta espècie. Aquestes "mentides compartides" tindran una influència transcendental en les vides d'aquests éssers. De l'acció conjunta entre creativitat i credulitat, els humans han anat construint una casa habitable, un món fet a la seva mida. Totes aquestes raons expliquen com aquest món fictici creat a partir de conceptes ("residus de les metàfores") arriba a confondre's amb el món autèntic.

Arribats a aquest punt és on es produeix un punt d'inflexió: el menyspreu sarcàstic es converteix en admiració. L'alienígena se sorprèn de com a partir de fonaments tan poc sòlids com els conceptes la humanitat ha estat capaç d'edificar "una catedral infinitament complicada". Nietzsche acaba admetent que allò identificador de l'humà no és l'impuls cap a la veritat sinó el geni constructor que l'empeny a crear metàfores sobre les que es construeixen sofisticades estructures conceptuals. De les relacions entre conceptes es basteixen xarxes subtils similars a les teranyines que elaboren les aranyes. Com les aranyes, les xarxes conceptuals no depenen de res d'extern, una raó autosuficient s'encarrega de produir els seus propis materials (els conceptes). Fora de la teranyina l'aranya se sent insegura i vulnerable; sense xarxa els artefactes humans perden cobertura, deixen de funcionar. Aquestes xarxes, com les teranyines, constitueixen veritables microcosmos amb les seves pròpies lleis on impera la sensació d'ordre i seguretat. Tot el que importa succeeix a l'interior d'aquest petit univers, però també, com les aranyes, els humans prenen iniciatives per reparar-lo, ampliar-lo i de tant en tant substituir-lo per un de nou. Mentre aquestes iniciatives recauen en la intuïció, la raó, naturalitzant la ficció, viu de la il·lusió que aquest univers és una realitat amb una existència pròpia. Una mirada humana interpreta el crear i el creure com dues possibilitats, dues accions que es poden o no dur a terme, tanmateix des d'una mirada nietzscheana no hi ha elecció possible: igual que el destí d'una aranya és teixir teranyines, els humans no poden fer una altra cosa que crear i creure. Crear per distanciar-se cada cop més del seu fons biològic, creure per sentir-se com déus.

